

Людмила Юхтенко

Університет Державної фіскальної служби України

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СПОРІВ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ

Liudmyla Yukhtenko

University of the State Fiscal Service of Ukraine

CONCEPT AND TYPES OF DISPUTES RELATING TO PUBLIC-LEGAL RELATIONS: PROBLEMATIC ISSUES OF DEFINITION

The article is devoted to the substantiation of the expediency to introduce the concept of a «dispute arising from public-legal relations» into the scientific circulation and the allocation of types of relevant disputes. The concept of suchlike dispute and its features were formulated. The systematization of disputes arising from public-legal relations has been organized on the following criteria (attributes): the composition of the parties to the dispute; order of consideration; complexity; urgency to consider. The article gives the definition of a dispute arising out of public-legal relations, which is a social phenomenon of legal nature, represented by legal claims of its parties towards one subject relating to the realization of public interest, and arises in connection with violation, application or interpretation of the norms of public law, manifested in the active actions of the parties to the dispute in order to protect their positions and to be resolved in accordance with the established procedure of law.

Keywords: dispute, public legal relations, administrative justice, subject of authority.

Постановка проблеми. З внесенням змін до Конституції України (щодо правосуддя)¹ та прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в новій редакції², які набули чинності 30 вересня 2016 року, розпочався етап перебудови системи судоустрою в Україні. Зміна структури системи судоустрою порушило наступне питання для здійснення належної судової реформи – приведення у відповідність до цих змін процесуальних кодексів, що було здійснене із їх прийняттям у новій редакції та внесенням змін до інших законодавчих актів³. Новелізація процесуального законодавства актуалізувала проблему формування нових підходів до визначення сутності базових процесуальних категорій, враховуючи необхідність забезпечення єдності судової практики, що є одним з чинників ефективності захисту прав, свобод громадян, прав та законних інтересів юридичних осіб. Такою базовою категорією у судовому адміністративному процесі (адміністративному судочинстві) виступає категорія «публічно-правовий спір».

Привертає увагу Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду «Про визнання незаконним рішення Хмельницької міської ради від 28.08.2013 N 70 «Про внесення змін та доповнень до рішення виконавчого комітету Хмельницької міської ради від 29.09.98 року № 532»» від 20.02.2018 № 924/817/16, де у мотивувальній частині зазначено:

«до адміністративної відноситься справа, яка виникає зі спору в публічно-правових відносинах, що стосується цих відносин, коли один із його учасників – суб'єкт владних повноважень, здійснює владні управлінські функції, в цьому процесі або за його результатами

¹ Закон про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) 2016 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 28, ст. 532.

² Закон про судоустрій і статус суддів 2016 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 31, ст. 545.

³ Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів 2017 (Верховна Рада України). *Голос України*, 221-222.

владно впливає на фізичну чи юридичну особу та порушує їх права, свободи чи інтереси в межах публічно-правових відносин. Натомість визначальні ознаки приватноправових відносин – юридична рівність та майнова самостійність їх учасників, наявність майнового чи немайнового, особистого інтересу суб'єкта. Спір буде мати приватноправовий характер, якщо він обумовлений порушенням приватного права (як правило майнового) певного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин, навіть і в тому випадку, якщо до порушення приватного права призвели владні управлінські дії суб'єкта владних повноважень¹. Вказану правову позицію Касаційного господарського суду Верховного Суду наведено у зв'язку з тим, що наголошено на необхідності враховувати при прийнятті судом рішень у справах характер спірних правовідносин.

Аналогічна позиція була раніше – у 2013 році – надана Вищим адміністративним судом України у Постанові Пленуму від 20 травня 2013 року № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» стосувалась, зокрема, і питань щодо визначення терміну «публічно-правовий спір». Для визначення належності спору до публічно-правового суддям було запропоновано встановити його публічно-правовий зміст (характер) і врахувати існування змістовної протилежності із приватноправовим спором².

Така рекомендація судів вищої інстанції фактично означає необхідність здійснення суддею доктринального аналізу проблеми розмежування права на приватне і публічне. Складність такої рекомендації полягає в тому, що суддя має здійснити цей аналіз на стадії відкриття провадження у справі, що на практиці, майже неможливо. Дуже часто із позовної заяви та доданих до неї документів неможливо з'ясувати змістовність та критерії публічності спору. Для цього слід витребувати певні докази, провести з'ясування всіх фактичних обставин у справі. У свою чергу, якщо суд на стадії з'ясування обставин у справі дійде висновку, що цей спір не належить до публічно-правових та потрібно закрити провадження у справі, то виникає суттєве порушення права позивача на розгляд його спору належним судом та у розумні строки, що є гарантованим ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод фундаментальним правом людини.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Концептуальне значення для проведення належного теоретико-правового аналізу мають напрацювання провідних вчених-адміністративістів, які формували, а деякі з них продовжують формувати теоретичні основи розвитку науки адміністративного права і процесу: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка, В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, Б.М. Лазарева, Ю.М. Старилова та інших вчених. Проте сутність і зміст конфліктних відносин у публічно-правовій сфері ще потребує свого наукового поглибленого аналізу, а проблема формування єдиної категорії, що позначає такі відносини не втрачає актуальності.

Мета статті – обґрунтувати поняття спору, що впливає з публічно-правових відносин, та виділити види таких спорів.

Викладення основного матеріалу. У новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України, порівняно із редакцією, що діяла до 15.12.2017 року, конкретизовано визначення публічно-правового спору. Відповідно до п.2 ч.1 ст.4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) у редакції Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 №2147-VIII спір визнається публічно-правовим, якщо:

– однією стороною є сторона, що здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, а предмет спору стосується виконання чи невиконання стороною цих функцій;

– наявність у суб'єкта владних повноважень компетенції щодо надання адміністративних послуг, а предмет спору стосується їх надання або ненадання;

¹ *Постанова про визнання незаконним рішення Хмельницької міської ради «Про внесення змін та доповнень до рішення виконавчого комітету Хмельницької міської ради від 29.09.98 року № 532» 2013* (Касаційний господарський суд Верховного Суду). *Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА-ЗАКОН».*

² *Постанова про окремі питання юрисдикції адміністративних судів 2013* (Пленум Вищого адміністративного суду України). *Юридичний вісник України*, 25.

–однією стороною виступає суб'єкт виборчого процесу або процесу референдуму, а предмет спору стосується порушення права цієї сторони з боку суб'єкта владних повноважень.

Слід зауважити, що новою редакцією норми щодо визначення публічно-правового спору не усі проблеми вирішено. Більше того, виникає низка додаткових питань, пов'язаних із необхідністю конкретизації предмету судової адміністративної юрисдикції у зв'язку із використанням таких системо утворюючих категорій як «публічно-владні управлінські функції», «суб'єкт владних повноважень» у спорах, що впливають з виборчих правовідносин або відносин референдуму.

У попередній редакції Кодексу адміністративного судочинства України публічно-правовим спором було названо спір за участі суб'єкта, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (п. 1 ч. 1 ст. 3 КАСУ в редакції до 15.12.2017 року).

У Постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 р. № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» надано правову позицію щодо розуміння функції як владної управлінської – такою є діяльність усіх суб'єктів владних повноважень з виконання покладених на них Конституцією чи законами України завдань (абз. 3 п. 3 Постанови Пленуму)¹. Однак, така правова позиція за змістом значно розширює межі предмету судової адміністративної юрисдикції, уводячи до неї спори, які власне до управлінських не належать, виходячи із доктринальне визначеного на сьогодні змісту категорії «управління». Такими виступають, зокрема, спори щодо з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України.

Розкриття змісту категорії «управління» у юридичних енциклопедичних виданнях передбачає, що під цією категорією розуміється «функція організованих систем (соціальних, біологічних, технічних), що забезпечує збереження їх структури і впорядкування відповідно до закономірностей функціонування»². Тож врахування доктринально визначеного змісту категорії «управління» потребує конкретизації у правових приписах з метою уникнення випадків його неоднакового розуміння правозастосувачем.

Однак у новій редакції КАСУ до ознак «владний управлінський» було додано ознаку «публічний», що за умови наявних проблем у правозастосуванні додає додаткову проблему необхідності формування правової позиції Касаційним адміністративним судом Верховного Суду з метою забезпечення єдності судової практики.

Визнання законотворцем існування проблеми розмежування судових юрисдикцій при вирішенні спорів за участі публічно-правових утворень та прогнозування наявності такої проблеми в умовах дії нової редакції КАСУ обумовило включення до ст.19, якою визначено справи, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів, частини третьої, де встановлено заборону адміністративним судам розглядати позовні вимоги, які є похідними від вимог у приватноправовому спорі і заявлені разом з ними, якщо цей спір підлягає розгляду в порядку іншого, ніж адміністративне, судочинства і знаходиться на розгляді відповідного суду. Наявність такої норми тягне за собою необхідність чіткого викладення позивачем правових вимог, з яких впливає предмет публічно-правового спору, що, у свою чергу, передбачає фахову правову допомогу при викладенні позовних вимог.

Адміністративно-правова доктрина представлена положеннями про критерії відмежування публічно-правових спорів від приватноправових: 1) суб'єкти правового спору (правові спори, де однією із сторін є орган публічної влади, його посадова чи службова особа як суб'єкт владних повноважень, наділений компетенцією вирішувати питання про права і свободи, інтереси та обов'язки іншого учасника таких правовідносин, а його діяльність спрямована на виконання управлінських функцій – підзаконна, що має забезпечити виконання покладених державою завдань); 2) зміст правовідносин, з яких виникає спір (публічно-правовими є правові спори, що виникають з правових відносин, пов'язаних з реалізацією публічної влади, а змістом цих правовідносин є взаємні права і обов'язки суб'єктів, що впливають зі здійснення суб'єктом його владних повноважень); 3) предмет та підстави правового спору (правові спори, в яких

¹ *Постанова про окремі питання юрисдикції адміністративних судів 2013* (Пленум Вищого адміністративного суду України). *Юридичний вісник України*, 25.

² Шемшученко, Ю.С. (ред.) (2012). *Великий енциклопедичний юридичний словник*. Київ: Вид-во «Юридична думка», 947.

оскаржуються рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, а також адміністративні договори)¹.

Наведений доктринальний підхід щодо критеріїв відмежування публічно-правових спорів від приватноправових спорів, безумовно, цінний тим, що у ньому узагальнено викладено існуючі наукові погляди щодо сутності публічно-правового спору, а також приписи Кодексу адміністративного судочинства України щодо юрисдикції адміністративних судів. Вказаний підхід дозволяє, певною мірою, вирішити проблему забезпечення чіткості та однозначності виділення публічно-правових спорів серед інших категорій правових спорів, проте не є беззаперечним. Зокрема і сам автор цього підходу зазначає про те, що по деяких категоріях правових спорів (особливо тих, що впливають із земельних правовідносин) складно розмежувати юрисдикцію адміністративного суду та судів цивільної та господарської юрисдикції, оскільки суб'єктами як цивільних так і адміністративних правовідносин є публічно-правові утворення². Поряд із цим незрозумілим залишається характер публічно-правового явища, критерії щодо змісту якого вказані, оскільки поза увагою залишено його прояв саме як спору. Разом з тим, до безумовних переваг наведеного доктринального підходу слід віднести: 1) чіткість визначення груп критеріїв, які мають бути застосовані комплексно – суб'єктна складова правового спору, його зміст, предмет та підстави; 2) виникнення спору з правовідносин, які пов'язані із реалізацією уповноваженими суб'єктами публічної влади функцій, якими вони наділені задля вирішення встановлених і закріплених правовою нормою завдань; 3) діяльність, що здійснюється у межах публічно-правових відносин (дія або бездіяльність), завжди має підзаконний характер; 4) ключовою ознакою публічного спору виступає його належність до правового спору, тобто такого, який пов'язаний із публічно-правовими відносинами і поза їх межами не може існувати.

На підставі вищезазначеного, можна вказати про те, що при встановленні повноважень органів публічної влади як публічно-владних слід виходити з їх правового статусу і компетенції, передбаченої чинним законодавством. Разом з тим, учасниками публічно-правових спорів можуть бути не тільки суб'єкти публічно-владної діяльності, але й суб'єкти публічно-правових відносин, які державно-владними повноваженнями не наділені (громадські організації, територіальні громади та інші – публічно-правові утворення, що є суб'єктами права).

Враховуючи, насамперед, недоцільність обмеження розуміння публічно-правових відносин суто з позицій властивості їх публічної владності, а також належність до кола суб'єктів публічно-правових відносин не тільки органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а й інших суб'єктів, діяльність яких спрямована на задоволення публічного (суспільного) інтересу, реалізацію та захист суб'єктивних публічних прав і свобод, доцільно використовувати термін «спори, що впливають з публічно-правових відносин», який є ширший за змістом, порівняно із терміном «публічно-правовий спір».

Серед таких спорів доцільно виділити:

- публічно-правові спори (у їх нормативному значенні, відповідно КАСУ);
- спори за участі публічно-правових утворень, які є суб'єктами права.

Остання категорія спорів може виникати і у приватно-правовій сфері, проте належність певного спору до такого, що впливає з публічно-правових відносин, визначається його предметом, який стосується реалізації загального інтересу суспільства.

При формуванні ознак спору, що впливає з публічно-правових відносин, доцільно врахувати наступні положення: такий спір є завжди правовим, тобто виникає у межах певних правовідносин – публічно-правових; зміст спору стосується реалізації уповноваженими суб'єктами публічної влади функцій, якими вони наділені задля вирішення встановлених і закріплених правовою нормою завдань; предмет публічно-правового спору становлять правові претензії з приводу не тільки реалізації суб'єктом публічної влади компетенції, що стосується забезпечення реалізації конституційних прав і свобод, а також передбачених законодавством функцій, але й реалізації публічного (суспільного, загального) інтересу; його нормативна основа включає три правомочності: правозахисна, праводомагання та правоохоронна. Правозахисна

¹ Битяк, Ю.П. (2013). *Правова доктрина України у 5 т. Харків: Право. Т. 2: Публічно-правова доктрина України*, 334.

² Битяк, Ю.П. (2013). *Правова доктрина України у 5 т. Харків: Право. Т. 2: Публічно-правова доктрина України*, 335.

правомочність розкривається у праві на судовий захист від порушень конституційних прав, забезпечення реалізації яких здійснюється шляхом здійснення уповноваженими суб'єктами публічної влади підзаконної діяльності. Праводомагання означає наявність права вимагати від суб'єктів публічної влади дотримання і виконання функцій, покладених на них чинним законодавством. Правоохоронна правомочність означає право звернення до компетентних органів за захистом.

Характеризуючи сутність і зміст спору, що впливає з публічно-правових відносин, необхідно звернути увагу на доцільність існування такої ознаки як вирішення шляхом здійснення правової процедури. Наявність такої ознаки обумовлена, насамперед, необхідністю зменшення рівня конфліктності публічно-правових відносин, що передбачає встановлення ефективних засобів і способів вирішення конфліктів, різновидом яких і є спори, що впливають з публічно-правових відносин. Разом з тим, такі спори можуть виникати (і виникають) поза межами судового адміністративного процесу (адміністративного судочинства), а учасники (суб'єкти) таких спорів набувають процесуальний статус у разі реалізації права на судовий захист шляхом звернення до адміністративного суду із позовною заявою у встановленому законодавством порядку.

Таким чином, спори, що впливають з публічно-правових відносин, можна розглядати у матеріальному і процесуальному аспектах: у матеріальному аспекті такі спори розглядаються з позицій різновиду правового конфлікту, пов'язаного із публічно-владною, підзаконною діяльністю уповноважених суб'єктів публічної влади, а з процесуальної – як юридичний факт, наявність якого є підставою звернення до адміністративного суду.

Наступним за логікою дослідження виникає питання про види спорів, що впливають з публічно-правових відносин. Виділяючи види таких спорів, доцільно звернутись до адміністративного процесуального законодавства Федеративної Республіки Німеччина, запозичення якого має місце при формуванні та вдосконаленні судової адміністративної юрисдикції.

Так, до найважливіших видів позовів, які подаються до адміністративного суду в Німеччині належать:

- позов про оскарження (спрямований на скасування адміністративного акта)¹.
- позов про примушування до виконання зобов'язання (примушення до дії, в якому порушується клопотання про видання відхиленого чи неприйнятого адміністративного акта)²;
- позов про виконання зобов'язання (претензія на отримання бажаної послуги)³;
- установчий позов (встановлення спірних правовідносин)⁴.

Наведені види позовів, які подаються до адміністративного суду в Німеччині, співвідносяться за предметом із більшою кількістю категорій адміністративних позовів, які подаються до адміністративного суду в Україні – позови, предмет яких становлять: оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень (п.1 ч.1 ст.19 КАСУ) або замовника у сфері оборони (п.11 ч.1 ст.19 КАСУ) або органів охорони державного кордону (п.12 ч.1 ст.19 КАСУ); у сфері публічної служби (п.2 ч.1 ст.19 КАСУ); компетенційні спори (п.3 ч.1 ст.19 КАСУ); щодо адміністративних договорів (п.4 ч.1 ст.19 КАСУ); у сфері виборчих правовідносин (п.6 ч.1 ст.19 КАСУ); у сфері забезпечення доступу до публічної інформації (п.7 ч.1 ст.19 КАСУ); що стосуються рішень комісій та інших органів, які є обов'язковими (п.9 ч.1 ст.19 КАСУ); щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб (п.10 ч.1 ст.19 КАСУ); рішень Національної комісії з реабілітації (п.13 ч.1 ст.19 КАСУ). Виняток складають спори за зверненням суб'єкта владних повноважень (п.5 ч.1 ст.19 КАСУ) і ті, що стосуються вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності (п.8 ч.1 ст.19 КАСУ), оскільки такі спори звернені до фізичних чи юридичних осіб, які не наділені владними повноваженнями.

¹ Бевзенко, В. (ред.) (2013). *Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччини, Україна)*: Наук.-практ. посібник. Київ: Алерта, 32.

² Бевзенко, В. (ред.) (2013). *Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччини, Україна)*: Наук.-практ. посібник. Київ: Алерта, 33.

³ Бевзенко, В. (ред.) (2013). *Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччини, Україна)*: Наук.-практ. посібник. Київ: Алерта, 41.

⁴ Бевзенко, В. (ред.) (2013). *Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччини, Україна)*: Наук.-практ. посібник. Київ: Алерта, 41.

Отже, проведений порівняльно-правовий аналіз видів публічно-правових спорів за процесуальним законодавством України і Федеративної Республіки Німеччина дозволяє визначити дві категорії за складом учасників публічно-правових спорів:

1) спори, в яких відповідачем є суб'єкт владних повноважень чи інший суб'єкт, який виконує функції публічного характеру (наприклад, у виборчих спорах);

2) спори, в яких відповідачем є суб'єкт, не наділений владними повноваженнями. Однак, в цій категорії спорів завжди виступає позивачем суб'єкт владних повноважень, який має право подавати позов до відповідача – суб'єкта, не наділеного владними повноваженнями виключно у випадках, передбачених законом.

За порядком розгляду в адміністративних судах спори можна поділити на три категорії :

1) спори, що належать розгляду в порядку загального позовного провадження (ч. 4 ст. 12 КАСУ);

2) спори, що належать розгляду в порядку спрощеного позовного провадження (ч. 6 ст. 12 КАСУ передбачений перелік спорів незначної складності, які можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного провадження та у ст. 263 КАСУ наведено перелік певної категорії справ);

3) спори, що належать до особливого позовного провадження (глава 11 КАСУ).

За складністю спори можна поділити на дві категорії: спори категорії незначної складності та спори категорії складних справ.

Також з огляду на відокремлення приписами КАСУ справ, які потребують термінового розгляду, можна виділити спори, що впливають з публічно-правових відносин на термінові (наприклад, спори, пов'язані з виборчим процесом, або за звернення органів доходів та зборів) та звичайні спори. Слід звернути увагу, що поділ спорів за ознакою терміновості не ґрунтується тільки на приписах глави 11 КАСУ. Для визначення терміновості розгляду спорів слід виходити із його суспільної значимості. Наприклад, спори щодо застосування заходів реагування шляхом тимчасової заборони (зупинення) діяльності слід відносити до термінових справ, оскільки від терміновості розгляду таких спорів залежить час припинення ризику загрози життю людей.

Висновки. Проведений аналіз дозволив обґрунтувати наступне визначення спору, що впливає з публічно-правових відносин. Такий спір є соціальним явищем, що має правову форму, являє собою звернені його сторонами одне до одного правові претензії відносно одного предмету, який стосується реалізації публічного (суспільного) інтересу, виникає у зв'язку з порушенням, застосуванням чи тлумаченням норм публічних галузей права, проявляється у активних діях сторін спору щодо захисту своїх позицій і вирішуються за встановленою законодавством процедурою.

Серед ознак спору, що впливає з публічно-правових відносин, доцільно виділити: виникає у сфері діяльності, пов'язаної із реалізацією публічного (суспільного) інтересу у зв'язку з порушенням, застосуванням чи тлумаченням норм публічних галузей права; наявні сторони спору, одна з яких – суб'єкт, наділений публічно-владними повноваженнями або публічно-правове утворення, що є суб'єктом права, створене для захисту та/або реалізації певних публічних (суспільно значимих) інтересів; предмет спору один і той же для його сторін; проявляється у активних діях сторін спору; вирішується за встановленою законодавством процедурою; наявні правові наслідки здійснення процедур щодо вирішення спору.

Систематизація спорів, що впливають з публічно-правових відносин, може бути здійснена за різними критеріями (ознаками), серед яких виділено: склад учасників спору; порядок розгляду; складність; терміновість розгляду.

References:

1. *Zakon pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosuddia) 2016* [On Amendments to the Constitution of Ukraine (in relation to justice): Law of Ukraine dated 02 June 2016 No. 1401-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information from the Verkhovna Rada of Ukraine], No. 28. Art. 532. [in Ukrainian].
2. *Zakon pro sudoustrii i status soddiv: Ukrainy 2016* [On the Judiciary and the Status of Judges: Law of Ukraine dated 02.06.2016 No. 1402-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information from the Verkhovna Rada of Ukraine], No. 31 (29.07.2016), Art. 545. [in Ukrainian].
3. *Zakon pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv 2017*. [On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Legal Proceedings of Ukraine and other legislative acts: Law of Ukraine dated October 3, 2017, No. 2147-VIII]. *Holos Ukrainy* [Voice of Ukraine], No. 221-222. [in Ukrainian].

4. *Postanova pro vyznannia nezakonnym rishennia Khmelnytskoi miskoi rady vid 28.08.2013 N 70 «Pro vnesennia zmin ta dopovnen do rishennia vykonavchoho komitetu Khmelnytskoi miskoi rady vid 29.09.98 roku № 532»: Kasatsiinoho hospodarskoho sudu Verkhovnoho Sudu* [On the recognition of the illegal decision of Khmelnytsky City Council dated August 28, 2013 N 70 «On Amendments and Additions to the Decision of the Executive Committee of the Khmelnytsky City Council dated September 29, 1998 No. 532»: Resolution of the Court of Cassation of the Supreme Court]. *Dostup iz inform.-pravovoi systemy «LIHA-ZAKON»*. [Access to the information and legal system «LIGA-LAW»]. [in Ukrainian].
5. *Postanova pro okremi pytannia yurysdyktsii administratyvnykh sudiv 2013 (Plenumu Vyshchoho administratyvnoho sudu Ukrainy)* [On Certain Issues of the Jurisdiction of Administrative Courts: Resolution of the Plenum of the Supreme Administrative Court of Ukraine dated May 20, 2013 No. 8]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy* [Legal Bulletin of Ukraine], no. 25 [in Ukrainian].
6. *Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk* [Great encyclopedic legal dictionary]. Kyiv: Vyd-vo «Iurydychna dumka», 2012, 947. [in Ukrainian].
7. *Pravova doktryna Ukrainy u 5 t.* Kh.: Pravo, 2013. T. 2: Publichno-pravova doktryna Ukrainy [The legal doctrine of Ukraine in 5 tons Kharkiv.: Law, 2013. T. 2: Public-legal doctrine of Ukraine]. [in Ukrainian].
8. *Administratyvnyi protses: zahalna chastyna (Federatyvna Respublika Nimechchyny, Ukraina): Nauk.-prakt. posibnyk* [Administrative process: the general part (Federal Republic of Germany, Ukraine): Science-Practical Guide]. Kyiv: Alerta. [in Ukrainian].